

Türkiye’de Madde Bağımlılığı Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması

Araştırma Makalesi / Research Article

 Yunus TUNÇ, Iğdır Üniversitesi

Öz

Madde bağımlılığı, sadece maddeyi kullanan kişiyi değil, aileyi ve toplumu etkileyen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Özellikle de erken yaşta kullanımı önemli sosyal ve sağlık problemlerine sebep olduğu bilinmektedir. Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de 2018-2022 yılları arasında madde bağımlılığı konusunda yazılmış tezleri bazı başlıklar altında ele alarak kapsamlı bir şekilde analizi yapmaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırma, doküman incelenmesi modeliyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada amaçlı örnekleme modeli kullanılarak, 2018-2022 yılları içerisinde yapılmış 160 lisansüstü tez incelenmiştir. Araştırmada içerik analizi modeline göre veriler analiz edilmiş olup, tezlerin yöntemi ve deseni, yılı, türü, örnekleme modeli, örneklem grubu ve sayısı, araştırmanın yapıldığı bölge, veri toplama ve analiz yöntemi kısımlarını ele alacak şekilde incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; 2019 yılında bu konuda daha çok çalışmanın olduğu, yapılan tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde olduğu, genellikle nicel yöntemler kullanıldığı, araştırmalar genellikle bağımlı kişilerle gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Tezlerde veriler ölçekler yoluyla toplanmış ve örnekleme modelinin belirtilmediği çalışmaların çok olduğu ve çalışmaların genellikle Marmara bölgesindeki illerde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Madde bağımlılığı,
madde kullanım bozukluğu,
içerik analizi.

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 22.03.2023

Kabul Tarihi: 08.05.2023

E-Yayın Tarihi:08.07.2023

Substance Addiction Research in Turkey: A Content Analysis Study

Abstract

Substance addiction is an important public health problem that affects not only the person using the substance, but also the family and society. It is known that especially its use at an early age causes important social and health problems. The aim of this research is to analyze the theses written on substance abuse in Turkey between the years 2018-2022 in a comprehensive manner by considering them under some headings. For this purpose, the research was carried out with the document analysis model. Using the purposive sampling model in the research, 160 postgraduate theses made between 2018-2022 were examined. In the research, the data were analyzed according to the content analysis model, and the method and design of the theses, year, type, sampling model, sample group and number, the region of the research, data collection and analysis method were examined. According to the research findings; It has been determined that there are more studies on this subject in 2019, the majority of the theses are at the master's level, quantitative methods are generally used, and the researches are generally carried out with addicted people. In the theses, the data were collected through scales and it was determined that there are many studies in which the sampling model is not specified and that the studies are generally carried out in the provinces of the Marmara region.

Keywords

Substance addiction,
substance use disorder,
content analysis.

Article Info

Received: 03.22.2023

Accepted: 05.08.2023

Online Published:07.08.2023

Atıf (How to cite)

Tunç, Y. (2023). Türkiye’de Madde Bağımlılığı Çalışmaları: Bir İçerik Analizi Çalışması, Çocuk ve Gelişim Dergisi, 6 (11), 33-47.

Sorumlu Yazar: Yunus Tunç, yunustunc_49@hotmail.com

Giriş

Bağımlılık, psikolojik ya da fiziksel zararlar vermesine rağmen bir kişiye, nesneye ya da varlığa yönelik karşı konulmaz istekler şeklinde tanımlanmaktadır. Madde bağımlılığı ya da madde kullanım bozukluğu ise, kişinin maddeyi bırakmak istemesi ve bu doğrultuda girişimlerde bulunmasına rağmen bırakamaması ve bu girişimlerden dolayı yoksunluk belirtilerinin görülmesi, kişinin kendisine ve çevresine zarar verdiğini bilmesi rağmen maddeyi kullanmaya devam etmesi ve hatta kullanım miktarının devamlı artırmak zorunda kalması şeklinde tanımlanmaktadır (Altunkürek ve Özer, 2020; Ası Karakaş ve Ersöğütçü, 2021; Çiftçi, Kozanhan ve Solak, 2020; Köksal, Karaca ve Çıtak, 2020; Toker Uğurlu, Balcı Şengül ve Şengül, 2012; Yılmaz ve Kayli, 2020). Dünya Sağlık Örgütü'üne (DSÖ) göre madde bağımlılığı, dünya çapında halk sağlığını, toplum güvenliğini ve istikrarını tehdit eden kronik ve tekrarlayan bir ensefalopatidir (Jia ve Liu, 2013). Bu nedenle madde bağımlılığı tedavisi ve tedavi sürecini etkileyen faktörler giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Bulut ve Bozkurt, 2019).

Madde bağımlılığı, sadece maddeyi kullanan kişiyi değil, aileyi ve toplumu etkilemekle birlikte fiziksel, ruhsal, sosyal, ekonomik ve hukuki sorunlara da neden olmaktadır (Alkan ve Güney, 2021; Karakaş ve Ersöğütçü, 2016; Turhan ve diğ., 2009; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022; Yüksel ve Sevi, 2022). Özellikle son yılda ve Covid-19 salgını esnasında madde bağımlılığının yaratmış olduğu rahatsızlıklarda önemli artışlar olmuştur (EMCDDA, 2020; Czeisler ve diğ., 2020; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022; Torun ve Coşkunol, 2021). Madde bağımlılığı dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli bir toplum sağlığı sorunudur. Türk gençleri arasında madde kullanımına yönelik ciddi bir eğilim olmuştur ve araştırmacılar olası risk faktörlerini incelemeye başlamıştır (Erci, 2022; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022). Madde kullanımına başladıktan sonra maddeyi kullananların %8,9 ile %67,5'inde bağımlılık geliştirdiği gözlemlenmiştir (Lopez Quintero ve diğ., 2011; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022). Bu duruma göre bağımlılığın gelişmesindeki risklerin kişiden kişiye değişkenlik gösterdiği anlamına gelmektedir. Özellikle de erken yaşta başlamak (Chen, Storr ve Anthony, 2009 ; Wagner ve Anthony, 2002) ve düzenli kullanım (Demirbaş ve diğ., 2016; Solowij ve diğ., 2002) madde bağımlılığının gelişmesinde çok önemli risk faktörleridir (Çiftçi Demirci ve diğerleri, 2015; Hawke, Wilkins ve Henderson, 2020; Ivanov ve diğ., 2021; Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Pumariega ve diğ., 2014). Bu risk faktörleri dışında, maddeyi kullanan bireyin kişilik özellikleri (Chen ve diğ., 2019; Gonzálvez ve diğ., 2016; Lee Winn ve diğ., 2018; Mathijssen ve diğ., 2021; Yüksel ve Sevi, 2022), travmatik yaşam olayları (Adams ve diğ., 2021; Carliner ve diğ., 2016; Çetin Şeker ve diğ., 2019; Çiftçi ve diğ., 2021; Guarino ve diğ., 2021; Gulliyev ve diğ., 2021; Mandavia ve diğ., 2016; Moustafa ve diğ., 2021) ve özellikle aile ve arkadaşları tarafından algıladıkları sosyal desteğin (Aslan, Ancak ve Karadaşlı, 2019; Atadokht ve diğ., 2015; Koç ve Tok, 2020; Rapier, McKernan ve Stauffer, 2019; Singstad ve diğ., 2020) de madde bağımlılığının risk faktörleri arasında önemli yer tutmaktadır (Yüksel ve Sevi, 2022).

Madde bağımlılığının erken yaşta kullanımı ve sosyal etkileri tüm dünyada önemli bir sorun haline geldiği belirtilmektedir. Özellikle ergenlik döneminde madde kullanımının daha fazla olduğuna dair çalışmalar mevcuttur (Çiftçi Demirci ve diğ., 2015; Das ve diğ., 2016; Hawke, Wilkins ve Henderson, 2020; Ivanov

ve diğ., 2021; Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Pumariega ve diğ., 2014). Türk gençlerinin de büyük çoğunluğu 20 yaşından önce madde kullanımına başladığı belirtilmektedir (Uzun ve Kelleci, 2018; Yüksel ve Sevi, 2022). Madde kullanımına erken başlamak, aynı zamanda birden fazla madde kullanma riskini de artırmaktadır (Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Rioux ve diğ., 2018; Ünübol ve Hızlı Sayar, 2022). Madde bağımlısı gençlerin kişisel özelliklerine bakıldığında, daha yüksek heyecan arayışında olan, düşük benlik saygısına sahip, saldırgan ve nevroitik oldukları görülmüş ve madde kullanımının kişisel özelliklerle ilişkili olduğunun kanıtı olarak sunulmuştur (Chen ve diğ., 2019; Güngör ve diğ., 2013; Kaya, Yüncü ve Karaca, 2014; Lee-Winn, Mendelson ve Johnson, 2018; Mathijssen ve diğ., 2021; Sutin, Evans ve Zonderman, 2013; Turiano ve diğ., 2012; Yüksel ve Sevi, 2022). Erken yaşlarda yaşanan travmatik olayların, özellikle de kişilerarası şiddete maruz kalınması ergenlikte madde kullanımını artırdığı tespit edilmiştir (Gıynaş ve diğ., 2019; Kızılkurt ve Gıynaş, 2020; Kim ve diğ., 2021; Soy ve Kocataş, 2020).

Çocukların çevreleriyle ilk etkileşimleri aile içinde gerçekleşir. Bu etkileşimin hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olabilir. Madde bağımlılığı risk faktörlerine bakıldığında, ailenin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Asi Karakaş ve Ersöğütçü, 2021; Masood ve Us Sahar, 2014; Singstad ve diğ., 2020). Madde kullanan kişinin ailesi ve yakın çevresiyle olumsuz ilişkileri, aile içi şiddete maruz kalma, yanlış ebeveyn tutumları, aile içinde madde kullanan kişilerin olması ve düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olma madde kullanımına sebep olduğu belirtilmektedir (Aslan, Aydoğdu ve Annette Akgür, 2022; Dilbaz, 2013; Kaya ve Sukut, 2015; Ögel, 2010; Saladino ve diğ., 2021; Yiğit, 2010; Zengin ve Altay, 2014). Bu nedenlerden dolayı madde kullanım bozukluğu, olumsuz aile yaşamının hem sonucu hem de nedeni olabilir. Dolayısıyla madde kullanım bozukluğunun bir “aile hastalığı” olduğu söylenebilir (Asi Karakaş ve Ersöğütçü, 2021; Bayrak, 2018; Masood ve Us Sahar, 2014).

Madde kullanım bozukluğu, toplumun tüm kesimlerini etkileyen çok yönlü bir sorun olmaktadır. Bu nedenle madde bağımlılığının tedavisi ve tedavi sürecini etkileyen faktörler giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır (Bulut ve Bozkurt, 2019). Madde bağımlılığının tedavi süreci birkaç bileşenden oluşmaktadır. İlk bileşen detoksifikasyon aşamasıdır. Bu aşama kişinin kullanmış olduğu maddeden fiziksel bir şekilde kopma sürecinden oluşmaktadır (Olçay, 2016). Bu aşamadan sonra ilaç tedavisi, psikososyal tedavi ve sosyal rehabilitasyon gelmektedir (Ögel, 2010). İlaç tedavisiyle bireyin hem yoksunluk belirtileri hem de maddeyi kullanma isteği ortadan kalkmaktadır (Akbaş ve Mutlu, 2016). Psikososyal tedavi aşamasında bireysel veya grup terapileriyle bireyin güçlü kişilik özelliklerinin ortaya çıkarılması ve kişilerarası ilişkilerin daha sağlıklı olması sağlanmaktadır. (Krentzman, 2012). Son olarak tedavinin sosyal rehabilitasyon aşamasında ise bağımlı kişinin maddeyle karşılaşması engellenmekte, yoksunluk durumunda ortaya çıkacak psikolojik boşluğu ve boş zamanları değerlendirecek faydalı uğraşlar kazandırmak amaçlanmaktadır (Acar ve diğerleri, 2022; Ercan, Afyonoğlu ve Özdemir, 2017).

Madde bağımlılığıyla ilgili literatür incelendiğinde son yıllarda çok sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Özellikle son beş on yıl içerisinde bu konuya ciddi bir eğilim olduğu görülmektedir (Babor ve diğerleri, 2017; Ekinci, Kural ve Yalçınay, 2016; Filiz ve Polat, 2022; Heilig ve diğerleri, 2021; LeBlanc, Maidment ve Ostlund, 2014; Ögel ve diğerleri, 2012). Madde bağımlılığının dünya genelinde toplumsal bir halk sağlığı

sorunu olduğu göz önüne alındığında yapılan çalışmaların bu sorunun çözümüne önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yıllarını arasını kapsayan son 5 yıllık süreçte yapılmış araştırmaların analiz edilmesi madde bağımlılığına yönelik alanyazının genel bir görünüşünün betimlenmesi açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmacının amacı, 2018-2022 yılları arasında madde bağımlılığı konusunda yazılmış lisansüstü tezlerin incelenerek alandaki araştırma eğilimlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmaya dahil edilen tezler, araştırma yöntemi ve modeli, örnekleme modeli, örneklem sayısı ve grubu, veri toplama ve veri analizi yöntemi ve tezin gerçekleştirildiği bölge açısından analiz edilmiştir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma doküman incelemesi modeliyle gerçekleştirilmiştir. Bu modelde, araştırılması yapılacak olgular hakkında bilgiler bulunan dokümanların incelenmesi yapılır. Ayrıca doküman incelenmesi, bir araştırma hipotezine dayalı belirli bir zamanda ve birden fazla kaynak tarafından yapılan belgelerin analiz edilmesini de olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Verilerin Toplanması

Araştırmanın evreni, Türkiye’de yapılan ve başlıklarında “madde bağımlılığı” ve “madde kullanım bozukluğu” anahtar kelimeleri bulunan lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme modeli kullanılmış olup, 2018-2022 yılları içerisinde Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanında 20 Ekim 2022 tarihine kadar yayınlanmış 160 tez araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bu yöntem, sözel ve diğer belgeleri sistematik ve nesnel bir şekilde ele alınmasını sağlayan bir yöntemdir (Tavşancıl ve Aslan, 2001). Bu doğrultuda araştırmacı tarafından oluşturulan form ile çalışmalar; tezin türü, tezin yayın yılı, araştırmanın yöntemi ve modeli, örnekleme, örneklem sayısı, örnekleme modeli, kullanılan veri toplama ve veri analizi yöntemi ve tezin gerçekleştirildiği bölgeyi kapsayacak şekilde incelenmiştir. Veriler istatistik programı kullanılarak kodlanmış ve kodlar yoluyla betimsel analizler şeklinde yorumlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde araştırmada incelenen başlıklara ait bulgulara yer verilmiştir. Başlıklar sırasıyla, tezin türü, tezin yayın yılı, araştırmanın yöntemi ve modeli, örnekleme, örneklem sayısı, örnekleme modeli, kullanılan veri toplama ve veri analizi yöntemi ve çalışmanın yapıldığı bölge şeklinde verilmiştir.

1-Tezin Türü

Tablo 1. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin türüne ait frekans ve yüzdeleri

Tezin Türü	f	%
Yüksek Lisans	121	75,6
Doktora	11	6,9
Tıpta Uzmanlık Tezi	28	17,5

Tablo 1'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %75,6'sı (121) yüksek lisans, %6,9'u (11) doktora ve %17,5'i (28) tıpta uzmanlık tezidir.

2- Yayın Yılı

Tablo 2. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin yayın yılına ait frekans ve yüzdeleri

Yayın Yılı	f	%
2018	26	16,3
2019	64	40,0
2020	22	13,8
2021	36	22,5
2022	12	7,5

Tablo 2'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %16,3'ü (26) 2018 yılında, %40,0'ı (64) 2019 yılında, %13,8'i (22) 2020 yılında, %22,5'i (36) 2021 yılında ve %7,5'i (12) 2022 yılında yayınlandığı tespit edilmiştir.

3- Araştırma Yöntemi

Tablo 3. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin araştırma yöntemlerine ait frekans ve yüzdeleri

Araştırma Yöntemi	f	%
Nicel	103	64,4
Nitel	35	21,9
Karma	3	1,9
Belirtmemiş	19	11,9

Tablo 3'teki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %64,4'ü (103) nicel, %21,9'u (35) nitel ve %1,9'u (3) karma yöntemle yapıldığı görülmektedir. Ancak tezlerin %11,9'unda (19) yöntem belirtilmemiştir.

4- Araştırma Modeli

Tablo 4. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin araştırma modellerine ait frekans ve yüzdeleri

Araştırma Modeli	f	%
Doküman İnceleme	7	4,4
Durum Çalışması	14	8,8
İlişkisel Tarama	36	22,5
Betimsel Tarama	24	15,0
Betimsel Tarama ve Durum Çalışması	3	1,9
Yarı Deneysel	10	6,3
Fenomenolojik	12	7,5
Kesitsel	7	4,4
Tanımlayıcı	11	6,9
Kesitsel ve Tanımlayıcı	11	6,9
Kohort	2	1,3
Vaka Kontrol	2	1,3
Lawshe Tekniği	1	,6
Politika Süreç Analizi	1	,6
Belirtmemiş	19	11,9

Tablo 4'teki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %4,4'ü (7) doküman inceleme, %8,8'i (14) durum çalışması, %22,5'i (36) ilişkisel tarama, %15,0'i (24) betimsel tarama, %1,9'u (3) betimsel tarama ve durum çalışması, %6,3'ü (10) yarı deneysel, %7,5'i (12) fenomenolojik, %4,4'ü (7) kesitsel, %6,9'u (11) tanımlayıcı, %6,9'u (11) kesitsel ve tanımlayıcı, %1,3'ü (2)

kohort, %1,3'ü (2) vaka kontrol, %0,6'sı (1) Lawshe tekniği, %0,6'sı (1) politika süreç analizi modeli kullanılarak yapılmıştır.

5- Örneklem Grubu

Tablo 5. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin örneklem gruplarına ait frekans ve yüzdeleri

Örneklem Grubu	f	%
Bağımlı Kişiler	82	51,2
Bağımlı ve Bağımlı Olmayan Kişiler	21	13,1
Bağımlı ve Bağımlı Olmayan Kişiler ve Babaları	1	0,6
Bağımlı Kişiler ve Aileleri	5	3,1
Bağımlı Kişiler ve Kardeşleri	1	0,6
Bağımlı Kişilerin Anneleri	2	1,3
Bağımlı Kişilerin Anne ve Babaları	5	3,1
Anneler	1	0,6
Öğretmenler	2	1,3
Sporcular	1	0,6
Yetişkinler	5	3,1
Kurum Çalışanı	7	4,4
Kurum Çalışanı ve Bağımlı Kişiler	1	0,6
Ergenler	3	1,9
Ortaokul Öğrencileri	1	0,6
Lise Öğrencileri	4	2,5
Üniversite Öğrencileri	10	6,3

Tablo 5'teki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %51,2'si (82) bağımlı kişiler, %13,1'i (21) bağımlı ve bağımlı olmayan kişiler, %0,6'sı (1) bağımlı kişiler, bağımlı olmayan kişiler ve babalar, %3,1'i (5) bağımlı kişiler ve aileleri, %0,6'sı (1) bağımlı kişiler ve kardeşleri, %1,3'ü (2) bağımlı kişilerin anneleri, %3,1'i (5) bağımlı kişilerin anne ve babaları, %0,6'sı (1) anneleri, %1,3'ü (2) öğretmenleri, %0,6'sı (1) sporcular, %3,1'i (5) yetişkinleri, %4,4'ü (7) kurum çalışanları, %0,6'sı (1) kurum çalışanı ve bağımlı kişiler, %1,9'u (3) ergenler, %0,6'sı (1) ortaokul öğrencileri, %2,5'i (4) lise öğrencileri ve %6,3'ü (10) üniversite öğrencileri örneklemi kullanmıştır.

6- Örneklem Sayısı

Tablo 6. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin örneklem sayılarına ait frekans ve yüzdeleri

Örneklem Sayısı	f	%
1-100 Kişi	72	45,0
101-1000 Kişi	74	46,3
1001 Kişi ve Üzeri	6	3,7

Tablo 6'daki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %45,0'i (72) 1-100 kişi arasında, %46,3'ü (74) 101-1000 kişi arasında ve %3,7'si (6) 1001 ve üzeri kişiyle yapıldığı görülmüştür.

7- Örnekleme Modeli

Tablo 7. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin örnekleme modeline ait frekans ve yüzdeleri

Örnekleme Modeli	f	%
Belirtmemiş	81	50,6
Amaçlı Örnekleme	20	12,5
Ölçüt Örnekleme	7	4,4
Tabakalı Küme Örnekleme	6	3,8
Uygun Örnekleme	4	2,5
Basit Seçkisiz Örnekleme	21	13,1

Kartopu Örnekleme	8	5,0
Evrenin Tümüne	5	3,1

Tablo 7'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 tarihleri arasında yapılan tezlerin %50,6'sı (81) örneklem modeli belirtmemiş, %12,5'i (20) amaçlı örnekleme, %4,4'ü (7) ölçüt örnekleme, %3,8'i (6) tabakalı küme örnekleme, %2,5'i (4) uygun örnekleme, %13,1'i (21) basit seçkisiz örnekleme ve %5,0'i (8) kartopu örnekleme modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tezlerin %3,1'i (5) ise evrenin tümüne ulaşılarak gerçekleştirilmiştir.

8- Veri Toplama Yöntemi

Tablo 8. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin veri toplama yöntemine ait frekans ve yüzdeleri

Veri Toplama Yöntemi	f	%
Ölçek	114	71,3
Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	26	16,3
Anket Formu	9	5,6
Ölçek ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	1	0,6
Anket Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	2	1,3
Doküman Analizi	8	5,0

Tablo 8'deki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %71,3'ünde (114) ölçek, %16,3'ünde (26) yarı yapılandırılmış görüşme formu, %5,6'sında (9) anket formu, %0,6'sında (1) ölçek ve yarı yapılandırılmış görüşme formu, %1,3'ünde (2) anket formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ve %5,0'inde (8) doküman analizi yöntemi kullanılarak veriler toplanmıştır.

9- Veri Analizi Yöntemi

Tablo 9. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin veri analizi yöntemine ait frekans ve yüzdeleri

Veri Analizi Yöntemi	f	%
Bağımsız Gruplar T Testi	73	45,6
Mann Whitney U	62	38,8
ANOVA	47	29,4
Kruskal Wallis H	41	25,6
Pearson Korelasyon	49	30,6
Spearman Rank Korelasyon	45	28,1
Regresyon	31	19,4
Ki Kare	50	31,3
İçerik Analizi	36	22,5
Betimsel İstatistik	14	8,8
Wilcoxon İşaretili Sıralar Testi	9	5,6
Bağımlı Gruplar T Testi	5	3,1
MANOVA	2	1,3
ANCOVA	1	0,6
Tematik Söylem Analizi	1	0,6
Kapsam Geçerliği	1	0,6
Brunner-Langer Analizi	1	0,6

Tablo 9'daki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yapılan tezlerin %45,6'sında (73) bağımsız gruplar t testi, %38,8'sinde (62) Mann Whitney U testi, %29,4'ünde (47) ANOVA, %25,6'sında (41) Kruskal Wallis H testi, %30,6'sında (49) Pearson korelasyon, %28,1'inde (45) Spearman Rank korelasyon, %19,4'ünde (31) regresyon, %31,3'ünde (50) ki kare, %22,5'inde (36) içerik analizi, %8,8'inde (14) betimsel istatistik, %5,6'sında (9) Wilcoxon İşaretili Sıralar testi, %3,1'inde (5) bağımlı gruplar t testi, %1,3'ünde (2) MANOVA, %0,6'sında (1) ANCOVA, %0,6'sında (1) tematik söylem

analizi, %0,6'sında (1) kapsam geçerliği ve %0,6'sında (1) Brunner-Langer analizi kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

10- Yapıldığı Bölge

Tablo 10. Madde bağımlılığına yönelik yapılan tezlerin yapıldığı bölgeye ait frekans ve yüzdeleri

Bölge	f	%
Akdeniz	15	9,4
Doğu Anadolu	12	7,5
Ege	16	10,0
Güneydoğu Anadolu	10	6,3
İç Anadolu	24	15,0
Karadeniz	3	1,9
Marmara	64	40,0
Akdeniz ve Ege	1	0,6
Türkiye Geneli	8	5,0
Yurt Dışı (Afganistan)	1	0,6

Tablo 10'daki verilere göre Türkiye'de madde bağımlılığına yönelik 2018-2022 tarihleri arasında yapılan tezlerin %9,4'ü (15) Akdeniz bölgesinden, %7,5'i (12) Doğu Anadolu bölgesinden, %10,0'u (16) Ege bölgesinden, %6,3'ü (10) Güneydoğu Anadolu bölgesinden, %15'i (24) İç Anadolu bölgesinden, %1,9'u (3) Karadeniz bölgesinden, %40,0'i (64) Marmara bölgesinden, %0,6'sı (1) Akdeniz ve Ege bölgelerinden, %0,6'sı (1) yurt dışından (Afganistan) ve %5,0'i (8) Türkiye genelinden örneklem alınarak gerçekleştirilmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'de madde kullanım bozukluğuna ilişkin yapılmış lisansüstü tezleri inceleyerek mevcut durumun ortaya konulması ve bu doğrultuda alanyazına katkı sağlayacak kapsamlı ve bütüncül bir değerlendirmenin yapılması amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda, Türkiye'de 2018-2022 yılları içerisinde YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayınlanmış 160 tez; türü, yılı, araştırma yöntemi ve modeli, örneklem modeli, örneklem grubu ve sayısı, veri toplama ve analizi yöntemi ve araştırmanın gerçekleştirildiği bölge açısından incelenmiştir. İçerik analizleri, çalışma alanındaki durumun ortaya çıkarılması ve konu alanındaki araştırmacılara kolaylıklar sağlaması nedeniyle önemli görülmektedir (Drisko ve Machi, 2015; Fraenkel, Wallen & Hyun, 2012; Neuendorf, 2017; Silverman, 2015; akt. Boyacı, 2019).

Çalışmada incelenen araştırmaları yayın türü açısından incelendiğinde araştırmaların çoğunun yüksek lisans düzeyinde (%75,6) olduğu görülmektedir. Madde kullanım bozukluğunun küresel ve her alanı etkileyen halk sağlığı sorunu olduğu bilindiğinden dolayı özellikle tıpta uzmanlık tezlerinde de yaygın bir şekilde incelendiği görülmektedir. Ancak mevcut durumun ortaya çıkarılmasında doktora tezlerin önemli katkısı olabilir. Bu nedenle konuyla ilgili doktora tezlerine ihtiyaç olduğu söylenebilir. Tezlerin yayın yılı durumuna bakıldığında 2019 yılında (%40) daha fazla çalışmanın yapıldığı ve daha sonraki yıllarda çalışmaların sayısının düştüğü görülmüştür. Analize tabi tutulan tezler yöntem açısından incelendiğinde, tezlerin büyük bir bölümünün (%64,4) nicel yöntemlerle yapıldığı ve ilişkisel tarama modelinin en çok kullanılan model olduğu tespit edilmiştir (%22,5). Ancak karma ve nitel yöntemin sınırlı kullanıldığı görülmüştür. Madde kullanım bozukluğu gibi bir konular hakkında derinlemesine incelemeler yapabilmek

için araştırmacılara nitel verilerin de yol göstereceği düşünülmektedir (Creswell, 2012; Patton, 2018; Silverman, 2015; akt. Boyacı, 2019). Bu bağlamda madde bağımlılığını önlemek amacıyla gerçekleştirilen psikososyal terapi yöntemlerinin ya da farklı eğitim metotlarının kullanıldığı deneysel modelleri içerisinde barındıran karma desenli çalışmaların sayısının artırılması da önemli görülmektedir.

Çalışılan örneklem gruplarına bakıldığında, madde bağımlısı kişilerin (%51,2) en çok çalışılan örneklem grubu olduğu tespit edilmiştir. Konunun özü itibarıyla bu örneklem grubuyla çalışması olması gereken bir durumdur. Ancak madde bağımlılığının bir “aile hastalığı” olarak nitelendirildiği (Bayrak, 2018; Masood ve Us Sahar, 2014) düşünüldüğüne madde bağımlısı kişilerin aileleri ve yakın ilişkiler kurduğu kişilerle yapılan çalışmaların çok az olduğu görülmüştür. Çocukların çevreleriyle ilk etkileşimlerinin aileleriyle olduğu düşünüldüğünde bu etkileşimin sonucunda hem olumlu hem de olumsuz birçok sonuçlar olabilir. Ayrıca madde bağımlılığı risk faktörlerine baktığımızda ailenin önemli bir yerinin olduğu görülmektedir (Asi Karakaş ve Ersöğütçü, 2021; Masood ve Us Sahar, 2014; Singstad ve diğ., 2020; Yüksel ve Sevi, 2022) Bu açıdan ailelerle yapılacak derinlemesine çalışmaların hem madde bağımlılığına sebep olan durumların ortaya çıkarılmasında hem de madde bağımlılığının önleme çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bir diğer önemli çalışma grubunun ergenler olduğu ve yapılan literatür çalışmalarında madde kullanımının en yaygın olduğu dönemin ergenlik döneminin olduğu belirtilmektedir (Das ve diğ., 2016; Çiftçi Demirci ve diğ., 2015; Hawke, Wilkins ve Henderson, 2020; Ivanov ve diğ., 2021; Pengpid ve Peltzer, 2019; Poudel ve Gautam, 2017; Pumariega ve diğ., 2014) Bu sebeple ergenlerle ve özellikle de ergenlik başına denk gelen ortaokul döneminde yapılacak çalışmaların madde kullanımının önlenmesinde farkındalık yaratabileceği düşünülmekte olup bu dönem çocuklarıyla farkındalık çalışmalarının sıklıkla yapılması önemli görülmektedir. İncelenen tezlerde nicel yöntemlerin fazla olması sebebiyle örneklem sayısının da fazla olmasına sebep olmuştur. Çalışmalar genel olarak 101-1000 kişi (%46,3) ile yapıldığı ve nicel yöntemlerde sıklıkla kullanılan basit seçkisiz, uygun, kartopu ve tabakalı örnekleme modellerinin daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak tezlerin büyük bir bölümünde (%50,6) örnekleme modelinin belirtilmediği ve araştırmaların yöntem başlıklarının özellikle de evren ve örneklem başlıklarının detaylı açıklanmadığı da görülmüştür. Yine nicel araştırmaların fazla olması sebebiyle veri toplama yöntemi olarak ölçeklerin (%71,3) daha fazla kullanıldığı ve bu durumun veri analizi yöntemlerini etkilediği tespit edilmiştir. Son olarak çalışma gruplarının yani örneklemin bulunduğu bölgelere bakıldığında, çalışmaların sıklıkla Marmara Bölgesi'nde (%40,0) yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışmaların il bazına bakıldığında özellikle İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep'te çalışmaların yoğun yapıldığı görülmüştür. Çünkü bu illerde AMATEM ve ÇEMATEM'lerin olması veri toplama açısından imkân sağlamıştır. Türkiye'de bu kurumlar başta olmak üzere madde bağımlılığı ile mücadelede tedavi edici ve önleyici çalışmaların yapıldığı yerlerin sayılarının artırılması önerilmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada, madde kullanım bozukluğuna/bağımlılığına yönelik 2018-2022 yılları arasında yayınlanan tezler kapsamlı ve bütüncül bir şekilde ele alınarak bu konuda çalışan araştırmacılara literatür taramasında kolaylık sağlayacağı da hedeflenmiştir. Boyacı (2019) farklı bir bağımlılık türü olan internet bağımlılığını konu ettiği çalışmasında da benzer bir yaklaşımla alana katkıda bulunmuştur. Ayrıca Deniz Bağlar ve Yılmaz (2011) sinema filmlerinde bağımlılık yaratan maddelerin kullanıldığı sahneleri

inceledikleri ve Gökmen, Aktaş ve Eke'nin (2019) yeme bağımlılığıyla ilgili araştırmaları bağımlılık ile ilgili içerik çalışmalarına katkıda bulunmuştur. Bağımlılığın her türlüşünün önlenmesinde ve tedavi edilmesinde bu tarz çalışmaların önemli yerlerinin olduğu düşünölmektedir. Madde kullanım bozukluğuyla ilgili yapılan bütün çalışmaların dahil edilmemesi ve sadece belirli bir süreyle sınırlı tutulması (2018-2022) bu araştırmanın bir sınırlılığını oluşturmakla birlikte özellikle Türkiye'de son beş yılda madde kullanım bozukluğu/bağımlılığı konusunda yapılmış olan araştırmaların incelenmesi açısından önemlidir. Bir diğer önemli görölen durum, son yıllarda özellikle de gençler arasında madde kullanımının artması ve bu durumun toplumun tüm kesimlerini olumsuz etkilediği düşünöldüğünde araştırmanın bundan sonra yapılacak çalışmalara da ışık tutacağı düşünölmektedir.

Kaynakça

- Adams, Z. W., Hahn, A. M., McCart, M. R., Chapman, J. E., Sheidow, A. J., Walker, J., de Arellano, M., & Danielson, C. K. (2021). Predictors of substance use in a clinical sample of youth seeking treatment for Trauma-related mental health problems. *Addictive Behaviors*, *114*, 106742. doi:10.1016/j.addbeh.2020.106742.
- Akbaş, G.E., & Mutlu, E. (2016). Madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin bağımlılık ve tedavi deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, *27*(1), 101-122.
- Alkan, Ö., & Güney, E. (2021). Investigation of factors that affect the frequency of alcohol use of employees in Turkey. *Journal of Substance Use*, *26*(5), 468–467.
- Altunkürek, Ş. Z., & Özer, E. N. (2020). Determination of high school students' views and knowledge on substance addiction. *Journal of Addiction*, *21*(3), 236–246
- Asi Karakaş, S., & Ersögütçü, F. (2021): Examination of the relationship between family functionality and styles of coping with stress in individuals with substance use disorder. *Journal of Substance Use*, DOI: 10.1080/14659891.2021.2010137
- Aslan, A., Ancak, O. T., & Karadaşlı, B. (2019). Relationship between perceived social support and depression in convicts using substance. *Journal of Dependence*, *20*(1), 1–11.
- Aslan, R., Aydoğdu, M., & Annette Akgür, S. (2022): Toxicological evaluation of alcohol and substance abuse in children and adolescents. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, DOI: 10.1080/15332640.2022.2089424.
- Atadokht, A., Hajloo, N., Karimi, M., & Narimani, M. (2015). The role of family expressed emotion and perceived social support in predicting addiction relapse. *International Journal of High Risk Behaviors & Addiction*, *4*(1), e21250. doi:10.5812/ijhrba.21250.
- Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığını İzleme Merkezi (EMCDDA) (2020). *Avrupa uyuşturucu raporu 2020: temel sorunlar özeti*. Avrupa Birliği Resmi Yayın Ofisi. doi:10.2810/93009.
- Babor, T. F., Morisano, D., Noel, J., Robaina, K., Ward, J. H., & Mitchell, A. L. (2017). *Bağımlılık Biliminde Altyapı ve Kariyer Fırsatları: Disiplinler Arası Bir Alanın Ortaya Çıkışı*. In T. F. Babor, K. Stenius, R. Pates, M. Miovisky, J. O'Reilly, & P. Ve Candon (Eds.), *Bağımlılık Bilimi Alanında Akademik Yayın Rehberi: Kafası Karışıklar İçin Bir Kılavuz* (pp. S. 9–34). Ubiquity Press.
- Başar, Ö. D. & Yılmaz, M. (2011). Sinema filmlerinde bağımlılık yaratan maddelerin kullanımına ilişkin sahnelerin içerik analizi ile incelenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *10*(19), 23-36.
- Bayrak, B. (2018). *The effect of group counseling given to individuals with opiate use disorder and their relatives on remission periods and perceptions of social support, and self-efficacy and hopelessness levels of individuals and their relatives* [Doctoral dissertation]. Hacettepe University. Psychiatric Nursing Program.
- Boyacı, M. (2019). Türkiye'de internet bağımlılığı araştırmaları: Bir içerik analizi çalışması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, *6*, 777–795.
- Bulut, S., & Bozkurt, İ. (2019). The effect of treatment motivation levels on patients sent to a conditional substance abuse treatment program. *Universitas Psychologica*, *18*(1), 1–16.
- Carliner, H., Keyes, K. M., McLaughlin, K. A., Meyers, J. L., Dunn, E. C., & Martins, S. S. (2016). Childhood trauma and illicit drug use in adolescence: A population-based national comorbidity survey replication-adolescent supplement study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *55*(8), 701–708.
- Chen, C.-Y., Storr, C. L., & Anthony, J. C. (2009). Early-onset drug use and risk for drug dependence problems. *Addictive Behaviors*, *34*(3), 319–322.
- Chen, F., Yang, H., Bulut, O., Cui, Y., & Xin, T. (2019). Examining the relation of personality factors to substance use disorder by explanatory item response modeling of DSM-5 symptoms. *PLoS One*, *14*(6).

- Creswell, J. W. (2012). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Czeisler, M. É., Lane, R. I., Petrosky, E., Wiley, J. F., Christensen, A., Njai, R., Weaver, M. D., Robbins, R., Facer-Childs, E. R., Barger, L. K., Czeisler, C. A., Howard, M. E., & Rajaratnam, S. M. W. (2020). Mental health, substance use, and suicidal ideation during the COVID-19 pandemic—United States. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, 69(32), 1049–1057.
- Çetin Şeker, B., Dinç, M., Işık, S., & Ögel, K. (2019). Incidence and characteristics of psychological trauma in alcohol and substance abuse disorder. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6(2), 315–336.
- Çifci H. K., Kozanhan B., & Solak İ. (2020). Madde bağımlılığı ile ilgili türkçe internet sitelerinin okunabilirliğinin değerlendirilmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(1): 56-63.
- Çiftçi Demirci, A., Erdoğan, A., Yalçın, Ö., Yıldızhan, E., Koyuncu, Z., Eseroğlu, T., Önder, A., & Evren, C. (2015). Sociodemographic characteristics and drug abuse patterns of adolescents admitted for substance use disorder treatment in Istanbul. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 41(3), 212–219.
- Çiftçi, A., Ovalı, İ.E., Evren, C., Eyuboglu, M., & Eyuboglu, D. (2021). Differences in the perception of social support and traumatic experiences in adolescents with substance use disorder and attention deficit and hyperactivity disorder. *Journal of Clinical Psychiatry*, 24(3), 394–404.
- Das, J. K., Salam, R. A., Arshad, A., Finkelstein, Y., & Bhutta, Z. A. (2016). Interventions for adolescent substance abuse: An overview of systematic reviews. *The Journal of Adolescent Health*, 59(4S), S61–S75.
- Demirbaş, H., İlhan, I. O., Yıldırım, F., & Doğan, Y. B. (2016). Düzenli alkol kullanımı olan üniversite öğrencileri arasında madde kullanımı ile ilişkili psikolojik faktörler. *Eğitim Ve Bilim*, 41(183).
- Dilbaz, N. (2013). *Drug use risk and protection from substance addiction* (1st ed.). T.R. Ministry of Family and Social Policies, General Directorate of Family and Community Services.
- Drisko, J. W., & Maschi, T. (2015). *Content analysis: Pocket guides to social work research method*. Oxford University Press.
- Ekinci, S., Kural, H. U., & Yalçınay, M. (2016). Madde bağımlılığı olan hastalarda öfke düzeyi; bağımlılık profili, depresyon ve anksiyete düzeyi ile ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 17(1), 12–17.
- Ercan, F.Z., Afyonoğlu, M.F., Özdemir, H. (2017). *Madde bağımlılığı rehabilitasyon modelleri*. ED Erdağı B, Current Debates in Philosophy & Psychology, London: IJOPEC Publication.
- Filiz, N., & Polat, S. (2022): The correlation between the addiction profile and general self-efficacy of patients receiving treatment for substance use disorder. *Journal of Substance Use*, DOI: 10.1080/14659891.2022.2047808.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2011). *How to design and evaluate research in education*. New York, NY: McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages.
- Gıynaş, F.F., Kızılkurt, Ö.K., Taştekin, N. & Kırşavoğlu, B. (2019). Alkol-madde kullanım bozukluğu olan hastalarda tedaviye yarım bırakmanın yordayıcıları olarak mizaç ve karakter profilleri ve dürtüsellik. *Çukurova Medical Journal*. 44(1). 59-65.
- Gonzálvez, M. T., Espada, J. P., Guillon-Riquelme, A., Secades, R., & Orgilés, M. (2016). Association between personality traits and substance use in Spanish adolescents [Asociación entre rasgos de personalidad y consumo de sustancias en adolescentes españoles]. *Adicciones*, 28(2), 108–115.
- Gökmen, E. , Aktaş, N. & Eke, N. H. (2019). Yeme bağımlılığı araştırmaları: 2000-2019 dönemi makalelerinin içerik analizi. *Proceedings Book of 5th International Eurasian Congress on Natural Nutrition, Healthy Life & Sport*, 02-06 October 2019, Ankara-Turkey.
- Guarino, H., Mateu-Gelabert, P., Quinn, K., Sirikantraporn, S., Ruggles, K. V., Syckes, C., Goodbody, E., Jessell, L., & Friedman, S. R. (2021). Adverse childhood experiences predict early initiation of opioid use behaviors. *Frontiers in Sociology*, 6.
- Güngör, B., Gulseren, S., Dalmis, A., & Zorlu, N. (2013). The relation of alcohol addiction onset and family history with impulsivity and compulsivity. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14(3), 267–374.

- Hawke, L. D., Wilkins, L., & Henderson, J. (2020). Early cannabis initiation: Substance use and mental health profiles of service-seeking youth. *Journal of Adolescence*, *83*(1), 112–121.
- Heilig, M., MacKillop, J., Martinez, D., Rehm, J., Leggio, L., & Vanderschuren, L. J. M. J. (2021). Addiction as a brain disease revised: Why it still matters, and the need for consilience. *Neuropsychopharmacology*, *46*(10), 1715–1723.
- Ivanov, I., Parvaz, M. A., Velthorst, E., Shaik, R. B., Sandin, S., Gan, G., Spechler, P., Albaugh, M. D., Chaarani, B., Mackey, S., Banaschewski, T., Bokde, A., Bromberg, U., Büchel, C., Quinlan, E. B., Desrivières, S., Flor, H., Grigis, A., Gowland, P., ... Heinz, A. (2021). Substance use initiation, particularly alcohol, in drug-naïve adolescents: Possible predictors and consequences from a Large Cohort Naturalistic Study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *60*, 623–636.
- Jia, S. W., & Liu, Z. M. (2013). *Psychoactive substance dependence*. Beijing, China: People's Medical Publishing House.
- Karakaş, S. A., & Ersöğütçü, F. (2016). Substance addiction and nursing. *Journal of Health Sciences and Professions*, *3*(2), 133–139.
- Kaya, Z., Yüncü, Z., & Karaca, R. (2014). The investigation of personality, psychological characteristics and self esteem of the adolescents who have substance use disorders. *Current Psychiatry and Psychoneuropharmacology*, *4*, 5–13.
- Kaya, F., & Sukut, Ö. (2015). Investigation of anger expression forms in addicts using different types of substances in terms of some variables: Pilot study results. *Turkey Clinics Psychiatry Nursing-Special Topics*, *1*(3), 12–18.
- Kim, Y., Kim, K., Chartier, K. G., Wike, T. L., & McDonald, S. E. (2021). Adverse childhood experience patterns, major depressive disorder, and substance use disorder in older adults. *Aging & Mental Health*, *25*(3), 484–491.
- Kizilkurt, O. K., & Gıynaş, F. F. (2020). Factors affecting treatment motivation among Turkish patients receiving inpatient treatment due to alcohol/substance use disorder. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, *19*(4), 594–516.
- Koç, A., & Tok, H. (2020). Does the relationship between internalized stigmatization, perceived social support and dependence dimensions change by preference substance? *Anatolian Journal of Psychiatry*, *21*(0), 1–616.
- Köksal, B., Karaca, S., & Çıtak, S. (2020). Investigation of impulsivity and aggression in substance addiction. *Journal of Clinical Psychiatry*, *23*(1), 23–33
- Krentzman, A.R. (2012). Review of the application of positive psychology to substance use, addiction, and recovery research. *Psychol Addict Behav*, *27*(1): 151-165.
- LeBlanc, K. H., Maidment, N. T., & Ostlund, S. B. (2014). Impact of repeated intravenous cocaine administration on incentive motivation depends on mode of drug delivery. *Addiction Biology*, *19*(6), 965–971.
- Lee-Winn, A. E., Mendelson, T., & Johnson, R. M. (2018). Associations of personality traits with marijuana use in a nationally representative sample of adolescents in the United States. *Addictive Behaviors Reports*, *8*, 51–55.
- Lopez-Quintero, C., Perez de los Cobos, J., Hasin, D. S., Okuda, M., Wang, S., Grant, B. F., & Blanco, C. (2011). Probability and predictors of transition from first use to dependence on nicotine, alcohol, cannabis, and cocaine: results of the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions (NESARC). *Drug and Alcohol Dependence*, *115*(1-2), 120–130.
- Mandavia, A., Robinson, G. G., Bradley, B., Ressler, K. J., & Powers, A. (2016). Exposure to childhood abuse and later substance use: Indirect effects of emotion dysregulation and exposure to trauma. *Journal of Traumatic Stress*, *29*(5), 422–429.
- Mathijssen, J. J., Rozema, A. D., Hiemstra, M., Jansen, M. W. J., & van Oers, J. A. M. (2021). Stability of and change in substance use risk personality: Gender differences and smoking cigarettes among early adolescents. *Addictive Behaviors Reports*.

- Moustafa, A. A., Parkes, D., Fitzgerald, L., Underhill, D., Garami, J., Levy-Gigi, E., Stramecki, F., Valikhani, A., Frydecka, D., & Misiak, B. (2021). The relationship between childhood trauma, early-life stress, and alcohol and drug use, abuse, and addiction: An integrative review. *Current Psychology, 40*(2), 579–584.
- Neuendorf, K. A. (2016). *The content analysis guidebook*. Newbury Park, CA: Sage.
- Olçay, G.U. (2016). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerde algılanan sosyal destek ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı.
- Ögel, K. (2010). *Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: tanı, tedavi ve önleme*. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Ögel, K., Karadağ, F., Evren, C., & Gürol, D. T. (2012). *Bağımlılık profil indeksi (bapi) uygulama rehberi*. Yeniden Yayınları.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri [Qualitative research and evaluation methods]* (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. ve Ed.). Ankara, Turkey: Pegem Akademi.
- Pengpid, S., & Peltzer, K. (2019). Early substance use initiation and psychological distress among adolescents in five ASEAN countries: A cross-sectional study. *Psychology Research and Behavior Management, 12*, 1003–1008.
- Poudel, A., & Gautam, S. (2017). Age of onset of substance use and psychosocial problems among individuals with substance use disorders. *BMC Psychiatry, 17*(1).
- Pumariega, A. J., Burakgazi, H., Unlu, A., Prajapati, P., & Dalkilic, A. (2014). Substance abuse: Risk factors for Turkish youth. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni-Bulletin of Clinical Psychopharmacology, 24*(1), 5–14.
- Rapier, R., McKernan, S., & Stauffer, C. S. (2019). An inverse relationship between perceived social support and substance use frequency in socially stigmatized populations. *Addictive Behaviors Reports, 10*, 100188. doi:10.1016/j.abrep.2019.100188.
- Rioux, C., Castellanos-Ryan, N., Parent, S., Vitaro, F., Tremblay, R. E., & Séguin, J. R. (2018). Age of cannabis use onset and adult drug abuse symptoms: A prospective study of common risk factors and indirect effects. *Canadian Journal of Psychiatry/Revue Canadienne de Psychiatrie, 63*(7), 457–464.
- Saladino, V., Mosca, O., Petrucci, F., Hoelzlhammer, L., Lauriola, M., Verrastro, V., & Cabras, C. (2021). The vicious cycle: Problematic family relations, substance abuse, and crime in adolescence: A narrative review. *Frontiers in Psychology, 12*, 2906.
- Silverman, D. (2015). *Interpreting qualitative data*. London UK: Sage.
- Singstad, M. T., Wallander, J. L., Lydersen, S., Wichstrøm, L., & Sønnichsen, K. (2020). Perceived social support among adolescents in residential youth care. *Child & Family Social Work, 25*(2), 384–393.
- Sobia Masood & Najam Us Sahar (2014) An exploratory research on the role of family in youth's drug addiction. *Health Psychology and Behavioral Medicine: an Open Access Journal, 2*(1), 820-832.
- Solowij, N., Stephens, R. S., Roffman, R. A., Babor, T., Kadden, R., & Miller, M. (2002). Cognitive functioning of long-term heavy cannabis users seeking treatment. *JAMA, 287*(9), 1123–1131.
- Soy, İ.T. & Kocataş, S. (2020). Madde bağımlılığı tanısı almış bireylerde benlik saygısı ve sosyal dışlanma algıları arasındaki ilişki. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 36*(2), 73-86.
- Sutin, A. R., Evans, M. K., & Zonderman, A. B. (2013). Personality traits and illicit substances: The moderating role of poverty. *Drug and Alcohol Dependence, 131*(3), 247–251.
- Tavşancıl, E. & Aslan, E. (2001). *Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. Epsilon Yayınevi, İstanbul.
- Toker Ugurlu, T., Balcı Şengül, C., & Şengül, C. (2012). Bağımlılık psikofarmakolojisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4*(1), 37–50.
- Torun, H. O., & Coskunol, H. (2021). Lessons learned from a pandemic: Covid-19 and substance use. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions, 7*(4), 277–281.

- Turhan E., Inandı, T., Özer, C., Akoğlu, S. (2009). Substance use, violence and some psychological features in university students. *Turkey Journal of Public Health*, 9(1), 33–44.
- Turiano, N. A., Whiteman, S. D., Hampson, S. E., Roberts, B. W., & Mroczek, D. K. (2012). Personality and substance use in midlife: Conscientiousness as a moderator and the effects of trait change. *Journal of Research in Personality*, 46(3), 295–305.
- Uzun, S., & Kelleci, M. (2018). Substance abuse in high school students: Their self-efficacy to avoid substance abuse and related factors. *Dusunen Adam: The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(4), 356–363.
- Ünüböl, H., & Hızlı Sayar, G. (2022). Substance use and its risk factors in Turkey: A nationally representative sample study. *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, 21(2), 476–483.
- Wagner, F. A., & Anthony, J. C. (2002). From first drug use to drug dependence; developmental periods of risk for dependence upon marijuana, cocaine, and alcohol. *Neuropsychopharmacology, Official Publication of the American College of Neuropsychopharmacology*, 26(4), 479–488.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğit, H. (2010) *Investigation of adolescents' self-esteem in terms of life satisfaction and some personality traits* [Master's thesis]. Selçuk University Institute of Educational Sciences, Department of Educational Sciences, Konya.
- Yılmaz, G., & Kayli, D. Ş. (2020). The attitudes and behaviors of the society towards individuals using addictive substances: The case of manisa province. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences*, 18(1), 326–338.
- Yüksel, B. C., & Mortan Sevi, O. (2022): Substance use-related factors and psychosocial characteristics among Turkish adults with early- and late-onset substance use disorder, *Journal of Ethnicity in Substance Abuse*, DOI: 10.1080/15332640.2022.2075514
- Zengin, S., & Altay, B. (2014). An investigation of self-esteem of students studying in the department of classroom teaching according to substance use status. *Gümüşhane University Journal of Health Sciences*, 3(3), 892–907.